

ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΑ

Περιβολή

Πράξη που ακολουθεί συνήθως την προσκύνηση και την ορκωμοσία για να υλοποιήσει την παραχώρηση φέουδου ή δικαιώματος. Συνίσταται στην παράδοση από μέρους του άρχοντα ενός συμβολικού αντικειμένου (σκήπτρο ή βέργα, βώλος γης ή λάβαρο) στον υποτελή του. Έτσι, ο υποτελής είναι περιβεβλημένος και στο εξής έχει δικαιώματα πάνω στο φέουδό του.

Φεουδαρχία

Υπό τη στενή έννοια: φεουδο-βασαλικές σχέσεις. Σύνολο θεσμών που δημιουργούν υποχρεώσεις υπακοής και υπηρεσίας από την πλευρά ενός ελεύθερου άνδρα, που ονομάζεται υποτελής (vassalus), απέναντι σε έναν άλλο ελεύθερο άνδρα που λέγεται άρχοντα, και υποχρεώσεις προστασίας και συντήρησης από την πλευρά του άρχοντα προς τον υποτελή του. Σε αντάλλαγμα της πίστης του, ο υποτελής ελάμβανε από τον άρχοντά του την κληρονομική κατοχή ενός φέουδου. Υπό την ευρεία έννοια: φεουδαρχική κοινωνία. Σύστημα οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης που θεμελιώνεται στις σχέσεις του ανθρώπου με τον άνθρωπο. Στο σύστημα αυτό, μια τάξη ειδικευμένων πολεμιστών, οι άρχοντες – που υποτάσσονται οι μεν στους δε σύμφωνα με μια ιεραρχία δεσμών εξάρτηση, κυριαρχεί σε μια μάζα αγροτών που καλλιεργεί τη γη και τους συντηρεί. Στηρίζεται σε ένα σύστημα θρησκευτικών και κοσμικών αξιών.

Φέουδο

Παραχώρηση (συνήθως με τη μορφή γης, μερικές φορές – κυρίως από τον 13^ο αι. – σε χρήμα) που γίνεται δωρεάν από έναν άρχοντα στον υποτελή του και αποσκοπεί να εξασφαλίσει στον υποτελή τη συντήρηση την οποία δικαιούται σε αντάλλαγμα της πίστης του, καθιστώντας επίσης ικανό να προσφέρει στον άρχοντα τις υπηρεσίες που του ζητά. Το φέουδο που ήταν καταρχήν απλή πληρωμή της υποτέλειας έγινε γρήγορα αφετηρία των απαιτούμενων υπηρεσιών.

«Διαισθανόμαστε, ωστόσο, τι είναι αυτό που συμβαίνει την εποχή των Καρολιδών και θα έχει αποφασιστική σημασία για τον μεσαιωνικό κόσμο. Στο εξής, ο κάθε άνθρωπος να εξαρτάται όλο και περισσότερο από τον άρχοντά του, και αυτός ο κοντινός ορίζοντας, αυτός ο ζυγός που βαραίνει ακόμη περισσότερο αν λάβουμε υπόψη ότι ασκείται σε έναν κύκλο στενό, θα θεμελιωθεί στο δίκαιο· η βάση της εξουσίας θα είναι ολοένα και περισσότερο η κατοχή γης, το θεμέλιο της ηθικής θα είναι η πίστη, που θα αντικαταστήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα τις ελληνο-ρωμαϊκές πολιτικές αρετές. Ο αρχαίος άνθρωπος όφειλε να είναι δίκαιος ή τίμιος, ο μεσαιωνικός άνθρωπος θα πρέπει να είναι πιστός. Στο εξής οι κακοί θα είναι οι άπιστοι».

Jaques Le Goff, Ο πολιτισμός της μεσαιωνικής Δύσης, μτφρ. Ρίκα Μπενβένιστε, Βάνιας 1993, σ. 582, 601-2, 79.

Το νέο κοινωνικό και πολιτικό σύστημα, που απέβλεπε κυρίως στην υπαγωγή της νέας αριστοκρατικής τάξεως υπό την κεντρική εξουσία, στηρίχθηκε στις προσωπικές σχέσεις, στον προσωπικό δεσμό ανάμεσα στον άρχοντα και στους αρχομένους, δηλ.

στην παροχή υπηρεσίας από τους τελευταίους στο πρόσωπο του μονάρχη. Στην διαμόρφωση και παγίωση αυτού του συστήματος έπαιξαν σημαντικό ρόλο, προπαντός από τον 8^ο αι., ορισμένοι κανόνες και έθιμα, που πολλά απ' αυτά ανάγονται μέχρι τη ρωμαϊκή αρχαιότητα και που τα χαρακτηρίζουμε με τον όρο φεουδαρχισμός.

Το φεουδαρχικό σύστημα σήμαινε τη μεταβολή των υπαλληλικών σχέσεων σε τιμαριωτικές σχέσεις και, έτσι, θεμελιώνει τη διαπροσωπική δομή του κράτους. Καταρχήν η υπηρεσία των ευγενών ως κρατικών οργάνων θεωρούνταν ως υπηρεσία στο πρόσωπο του μονάρχη, ενώ οι παροχές του τελευταίου, δηλ. γη, αξιώματα, δικαιώματα, θεωρούνταν ως απόρροια της προσωπικής θελήσεως και της γενναιοδωρίας του. Δωρεές και παραχωρήσεις τιμαρίων γίνονταν μέσα στο πλαίσιο της largitas (=μεγαλοδωρίας) του μεσαιωνικού άρχοντα, η οποία ήταν έκφραση της εμπιστοσύνης του και ανταμοιβή για τις υπηρεσίες των πιστών υποτελών του. Αυτό βέβαια σήμαινε ταυτόχρονα ότι η βασιλική εξουσία έπρεπε να έχει πάντοτε στη διάθεσή της τεράστια αποθέματα γης, για να διατηρεί τη δική της δύναμη και με τις πλούσιες παροχές να εξαγοράζει τη φιλία των ευγενών.

Ο θεσμός της υποτέλειας και γενικά η φεουδαρχική διάρθρωση ευνοήθηκε από την παλαιά συνήθεια να καταφεύγουν ελεύθεροι άνθρωποι λόγω οικονομικών δυσκολιών στην προστασία ισχυρών αρχόντων. Ο υποτελής (vassus και αργότερα vassalus) έδινε όρκο αιώνιας πίστης στον άρχοντα ή τον βασιλιά, που σε αντάλλαγμα του παραχωρούσε το «benefi-cium», δηλ. γαίες. Αυτό το σύμφωνο υποτέλειας, που ονομάζεται commendatio, δεν μπορούσε να καταγγελθεί μονομερώς, αλλά η ισχύς του έπαυε μόνο με τον θάνατο ενός απ' τα συμβαλλόμενα μέρη. Αυτή η commendatio, που έπαιρνε επίσημο χαρακτήρα και γινόταν πάνω σε ιερά λείψανα ή στο σώμα ενός αγίου, συμβόλιζε την υποταγή και την πλήρη αφοσίωση στον φεουδάρχη άρχοντα.

Οι υποχρεώσεις του υποτελούς στον κύριό του, οι οποίες χαρακτηρίζονται με τον γενικό όρο «servitium», ήταν κυρίως τρεις: α) σε καιρό ειρήνης να εμφανίζεται στην αυλή του βασιλιά, οσάκις προσκαλείται, β) να επισκέπτεται τρεις φορές τον χρόνο τις συνελεύσεις των περιφερειακών δικαστηρίων και να υπηρετεί τον βασιλιά ή τον αναγνωρισμένο απ' αυτόν τοπικό δικαστή και γ) σε καιρό πολέμου να προσφέρει στρατιωτική υπηρεσία. Κυρίως οι δύο τελευταίες υποχρεώσεις είχαν μεγάλη σημασία από οικονομικής πλευράς, γιατί ο υποτελής επιβαρυνόταν με όλα τα έξοδα για τον στρατιωτικό εξοπλισμό, τα ρούχα και τη διατροφή του.

Το αναπτυσσόμενο φεουδαρχικό σύστημα, που βασιζόταν στις βασιλικές δωρεές (regalia), διευρύνθηκε τόσο, ώστε από τον 9^ο αι. να γίνεται λόγος για μια φεουδαρχική κοινωνία, η οποία από τον 10^ο μέχρι τον 12^ο αι. γνώρισε την πιο μεγάλη ακμή και ανάπτυξή της στην ευρωπαϊκή ιστορία.

Β.Σ. Καραγεώργος, *Η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Μεσαιωνική Περίοδος*, τ. Α', Αθήνα 1987, σ. 49-50